

ОСНОВНІ РЕЗУЛЬТАТИ

У 2016 році співробітники Інституту української мови НАН України працювали над 11 плановими науковими відомчими темами, у яких було передбачено вивчення історичних змін, просторових та стильових відмінностей граматичної будови, словникового складу української мови та її функціонування в усіх сферах суспільного життя.

Завершено роботу над однією цільовою комплексною програмою “Мова в духовному розвитку народу: історія і сучасність” (I кв. 2012 р. – IV кв. 2016 р.) у рамках програми ВЛММ НАН України “Література, мова і культура в духовному розвитку українського народу: історія і сучасність”.

Внаслідок виконання зазначеної відомчої теми співробітники Інституту:

а) здійснили дослідження структурних рівнів діалектної мови, вивчили просторову варіативність і територіальну диференціацію, визначили лінгвальні та екстралінгвальні чинники, які зумовлюють зміни внутрішньої структури української говірки, функціонального поля говірок та особливостей взаємодії з іншими формами існування національної мови;

б) поглибили дослідження особливостей структури та значення трьох типів граматичних одиниць: словотвірних, морфологічних та синтаксичних – сторінок духовного розвитку українського народу, своєрідність їх фіксації в цих одиницях та використання граматичних засобів сучасної української літературної мови для реалізації нових духовних потреб і засобів;

в) провадили поглиблення студій над розвитком мовної системи, а також дослідження історії становлення структури мови в минулому й шляхів кодифікації її писемної форми, зумовлене відсутністю широких та узагальнювальних праць української історичної дериватології і необхідністю поповнення джерельної бази історико-мовних досліджень шляхом опублікування пам’яток української мови, особливо найдавнішого періоду;

г) дослідили лексичний та фразеологічний інструментарій у сучасній мовній практиці, процесі розвитку нової української літературної мови;

г) виробили рекомендації щодо усунення логічних помилок у дефінітивній структурі терміна; гармонізації запозичених варіологічних термінологічних одиниць, їх стандартизацію та уніфікацію з урахуванням лінгвокультурних, міжсоціумних та внутрішньосоціумних контактів у професійному середовищі;

д) простежили й проаналізували взаємозв’язки між духовним світом особистості (сфера сакрального, язичницькі та християнські мотиви у найменуванні осіб чи географічних назв і т. п.) та пропріальною лексикою (антропонімією, ойконімією, мікротопонімією, міфонімією тощо);

е) вивчили різні аспекти функціонування української мови у комунікативному просторі м. Києва у кореляції з національною самоідентифікацією мовців (мовна компетенція і мовна поведінка; типи мовних компетенцій у міському просторі українсько-російської двомовності та ін.);

е) дослідили критерії формування норми в історичній та сучасній мовній практиках, визначення характерних ознак сучасного літературного стандарту;

ж) вивчили та проаналізували роль неосемантизації слова в розвитку структури українського лексикону, семантична інтерференція в мові та засоби її виявлення, словотворчі ресурси структурування системи сучасного українського дієслова, освоєння нової іншомовної лексики системою українського словотворення.

Результатом комплексного дослідження новітнього стану української мови за різними структурними рівнями, основних тенденцій та особливостей розвитку мови в умовах незалежної України, зв'язку взаємозумовленості мови і культури, підготовлено колективну наукову працю “Мова в духовному розвитку народу: історія і сучасність” та цикл наукових і науково-популярних статей за відповідними проблемами.

Інститут у звітному році організував і провів Круглий стіл “Мовна ситуація в Україні: оцінки стану та моделі змін” (м. Київ); Міжнародну наукову конференцію “Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекології. До 30-річчя Чорнобильської трагедії” (м. Київ); Міжнародний науковий семінар “Мови Європи в стані оновлення” (м. Київ); Круглий стіл “Мовно-культурний образ втраченої частини Полісся: наслідки та перспективи” (присвячений 30-річчю трагедії на ЧАЕС) (м. Київ); Міжнародний круглий стіл “Мова та ідентичність” (м. Київ); Круглий стіл “Мовотворчість П.О. Куліша в утвердженні нової української літературної мови” (м. Київ); Урочисту Академію, присвячену 25-річчю Інституту української мови НАН України (м. Київ).

У звітному році Інститут української мови НАН України також виступив співорганізатором III Міжнародної науково-практичної конференції “Мова і міжкультурна комунікація” (м. Полтава), Міжнародної наукової конференції “Наукова термінологія нового століття: теоретичні і прикладні виміри” (м. Рівне).

Працівники Інституту взяли участь у роботі таких найважливіших міжнародних та всеукраїнських наукових конференцій: VII Міжнародній науково-практичній Інтернет-конференції “Діалог мов – діалог культур. Україна і світ” (м. Мюнхен; Німеччина); засіданні XVII Міжнародної наукової конференції Комісії зі слов'янського словотворення при Міжнародному комітеті славистів (м. Грац; Австрія); Міжнародній науковій конференції “Слов'янська термінологія сьогодні” (м. Белград; Сербія); Міжнародній науковій конференції “Славістика у цифровому просторі” (м. Варшава; Польща); VIII Оломоуцькому симпозиумі “Сучасна україністика: проблеми мови, літератури, та культури” (м. Оломоуць; Чехія); Міжнародній конференції молодих українців (м. Варшава; Польща); засіданні Міжнародної комісії і міжнародної робочої групи Загальнослов'янського лінгвістичного атласу при Міжнародному комітеті славистів (м. Белград; Сербія); III Міжнародній науковій конференції “Соціокультурні аспекти дослідження слов'янських мов” у рамках засідання Комісії з соціолінгвістики Міжнародного комітету славистів (м. Банська Бистриця; Словаччина); VI Міжнародній науковій конференції “Лінгвалізація світу” (м. Черкаси); Круглому столі “Мовна ситуація в Україні: оцінки стану та моделі змін” (м. Київ); Міжнародній науковій конференції

“V Міждисциплінарні гуманітарні читання” (м. Київ); Міжнародній науковій конференції “Рецепція мовознавчої спадщини Ю.О. Жлуктенка” (м. Київ); XXV Міжнародній науковій конференції “Мова і культура” (м. Київ); Міжнародній науковій конференції, присвяченій 110-річчю від дня народження академіка І.К. Білодіда (м. Київ); Міжнародній науковій конференції “Українська мова як іноземна: стан і перспективи розвитку. Європейський досвід” (м. Київ); Міжнародній науковій конференції “Наукова термінологія нового століття: теоретичні і прикладні виміри” (м. Рівне); Міжнародній науковій конференції, присвяченій 160-річчю від дня народження Івана Яковича Франка “Лінгвістичне франкознавство в контексті сучасних філологічних студій” (м. Дрогобич); Міжнародній науковій конференції “Сучасна українська нація: мова, історія, культура” (м. Львів); III Міжнародній науково-практичній конференції “Мова і міжкультурна комунікація” (м. Полтава); Міжнародній науковій конференції “Мови та літератури в глобальному та локальному медіапросторі” (м. Київ); Міжнародній науковій конференції “Українська мова і сфера сакрального” (м. Чернівці); Науково-практичній інтернет-конференції “Актуальні проблеми методології та історіографії мовознавства” (м. Слов’янськ); Міжнародній науковій конференції “Ареалогія й ономастика” (м. Ужгород); XXV Міжнародній науково-практичній конференції “Нові дослідження пам’яток козацької доби в Україні” (м. Київ); Міжнародній науковій конференції “Міжмовна комунікація” (м. Київ); Міжнародній науковій конференції “Глобалізація / європеїзація і розвиток національних слов’янських культур” (м. Київ); Міжнародній науково-практичній конференції “Стратегії міжкультурної комунікації в мовній освіті сучасного ВНЗ” (м. Київ); Міжнародній науково-практичній конференції “Етнос, мова та культура: минуле, сьогодення, майбутнє” (м. Львів); Міжнародній науковій конференції “Трансформація діалектного континууму і проблеми лінгвоекології. До 30- річчя Чорнобильської трагедії” (м. Київ); Міжнародній конференції “Актуальні проблеми філології і професійної підготовки фахівців у полікультурному просторі” (м. Одеса); Міжнародній соціолінгвістичній конференції “Соціолінгвістичне знання як засіб формування нової культури безпеки: Україна і світ” (м. Львів); Міжнародному науковому семінарі “Мови Європи в стані оновлення” (м. Київ); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Комунікативний дискурс: наукова рецепція і стратегії дослідження” (м. Київ); XII Всеукраїнській науково-практичній конференції, присвяченій Дню української писемності та мови “Українська мова в юриспруденції: стан, перспективи, проблеми” (м. Київ); Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю “Сучасна україністика: проблеми мови, літератури й культури” (м. Ізмаїл); I Всеукраїнській науково-практичній конференції “Поділлєзнавчі фольклористичні читання”, присвяченій фольклористу Танасію Колотилу та з нагоди 20-річчя діяльності навчально-наукової лабораторії етнології (м. Кам’янець-Подільський); VII Всеукраїнській науковій конференції “Сучасні орієнтири філологічної науки” (м. Херсон); Міжнародному науково-теоретичному семінарі “Термінологія документознавства та суміжних галузей знань” (м. Київ);

VI Міжвузівському науково-практичному семінарі “Тенденції та перспективи формування професійної лексики” (м. Ірпінь); Круглому столі “Мовно-культурний образ втраченої частини Полісся: наслідки та перспективи” (присвяченому 30-річчю трагедії на ЧАЕС) (м. Київ); Круглому столі “Білінгвізм, диглосія, змішування мов” (м. Київ); Круглому столі “Мовна ситуація в Україні: оцінки стану та моделі змін” (м. Київ); Круглому столі “Як розвивати науковий журнал за допомогою Web of Science” (м. Київ); Міжнародному круглому столі “Мова та ідентичність” (м. Київ); Круглому столі “Б. Грінченко і сучасна лексикографія” (м. Київ); Круглому столі “Мовотворчість П.О. Куліша в утвердженні нової української літературної мови” (м. Київ); Лінгвістичних зустрічах “Україна – Польща: мова і сучасність” (м. Київ; м. Люблін; м. Львів); XVI Міжнародних славістичних читаннях пам’яті академіка Леоніда Булаховського (м. Київ); VI Міжнародних наукових читаннях “Лінгвістичні студії молодих дослідників” (м. Рівне); Всеукраїнській науково-практичній конференції “Формування соціокультурної компетентності вчителя: зміст, традиції, інновації” (м. Глухів); Всеукраїнській науковій конференції “Створення суспільства рівних можливостей як реальна основа патріотизму: одинадцяті Шинкаруківські читання” (м. Київ); VIII Довженківських читаннях (м. Глухів); Всеукраїнських Грищенківських читаннях (м. Ніжин); Урочистій Академії, присвяченій 25-річчю Інституту української мови НАН України (м. Київ); Всеукраїнській науковій конференції (IX Грінченківських читаннях) “Борис Грінченко – відомий і невідомий” (м. Київ: Л.В. Мовчун); XXII Міжнародній науково-практичній конференції з проблем функціонування і розвитку української мови “Мова. Суспільство. Журналістика” (м. Київ); Всеукраїнському відкритому уроці “Шевченко: поезія і революція” (м. Київ); Пленумі Наукової координаційної ради “Закономірності розвитку мов і практика мовної діяльності” (м. Вінниця); засіданнях Вченої ради Інституту української мови НАН України (м. Київ); засіданнях Ради молодих учених Інституту української мови НАН України (м. Київ) та ін.

Упродовж року працювала Наукова рада “Українська мова”, Українська ономастична комісія та Рада молодих учених Інституту.

Теоретичні напрацювання в галузі українського мовознавства науковці Інституту активно пропагували через щотижневу радіопрограму “Слово”, газетні публікації, у виступах передач на радіо, телебачення тощо.

У 2016 році в Інституті української мови Національної академії наук України вийшли друком такі наукові праці:

У галузі **Філологічні науки. Мовознавство** опубліковані **монографії**:

1. Шульгач В.П. Нариси з праслов’янської антропонімії. – К., 2016. – Ч. III. – 472 с.

2. Купчинська З.О. Стратиграфія архаїчної ойконімії України / Відп. ред. В.В. Німчук. – Львів: Наукове товариство ім. Шевченка, 2016. – 1278 с. + 56 картосхем.

3. Костич Лілія Миколаївна, Коца Руслана Олександрівна, Німчук В.В. Історія української мови. Словотвір. Частина II. Прикметник (проспект). – К., 2016. – 150 с. (Костич Лілія Миколаївна. – к.філол.н., доцент кафедри сучасної

української мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка).

4. Балабан Г. Динамічні процеси у приєднаних системі української літературної мови кінця ХХ – початку ХХІ сторіч. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. – 324 с.

5. Ткачук М.М. Ботанічна лексика говірок Чорнобильської зони: реконструкція редуکتивного ареалу. – К.: Наук. думка, 2016. – 375 с. (Проект “Наукова книга. Молоді вчені”).

6. Єрмоленко С.Я., Вокальчук Г.М., Ганжа А.Ю., Гнатюк Л.П., Сюта Г.М. Територія мови Тараса Шевченка / Відп. ред. С.Я. Єрмоленко. - К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. – 348 с. (Гнатюк Лідія Павлівна – д.філол.н., професор кафедри історії та стилістики української мови Інституту філології Київського національного університету імені Тараса Шевченка; Вокальчук Галина Миколаївна – д.філол.н., професор, завідувач кафедри української мови імені акад. К.Ф. Шульжука факультету української філології Рівненського державного гуманітарного університету).

СЛОВНИКИ:

1. Російсько-український словник: у 4-х т. – Т. 1. А–Ж / Редактори: В. Ганцов, Г. Голоскевич, М. Грінченкова; гол. ред.: акад. А. Кримський” (редакційна рада: П.Ю. Гриценко, Н.Г. Горголюк, О.М. Тищенко, Л.О. Богуславська, В.М. Бріцин, Д.С. Бураго). – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. – 290 с. (репринт з видання 1924 р.) (Серія “Словникова спадщина України”).

2. Колібаба Л., Фурса В. Словник дієслівного керування. – К.: Либідь, 2016. – 656 с.

ДОВІДНИКИ (ПОКАЖЧИКИ):

1. Лозова Н.Є. Іменник: Граматичний довідник. – К.: Наук. думка, 2016. – 287 с.

2. Показчик українських авіаційних термінів / Укл. Л.А. Халіновська; відп. ред. Л.О. Симоненко. – К., 2016. – 373 с. [електронне видання].

3. Словянське термінознавство: бібліографічний показчик / Укл. І.А. Казимилова, Л.В. Туровська, Н.О. Яценко. – Луцьк: Терен, 2016. – 312 с.

З Методики викладання опублікований підручник:

1. Данилевська О.М. Українська мова: Підручник для 8 класу загальноосвітніх навчальних закладів. – К.: УОВЦ “Оріон”, 2016. – 288 с.

Збірники наукових праць:

1. Діалекти в синхронії та діахронії: текст як джерело лінгвістичних студій. Зб. наук. праць / Відп. ред. П.Ю. Гриценко. – К.: КММ, 2015. – 504 с.

2. Повідомлення Української ономастичної комісії: Нова серія / Відп. ред. В.В. Німчук. – Луцьк: Терен, 2016. – Вип. 2 (17). – 132 с.

3. Поезія Тараса Шевченка новогрецькою мовою: Зб. наук. праць / Відп. ред. Н.Ф. Клименко. – К.: Видавничий дім Дмитра Бураго, 2016. – 196 с.

4. Культура слова / Відп. ред. С.Я. Єрмоленко. – К., 2016. – Вип. 84. – 212 с.

5. Культура слова / Відп. ред. С.Я. Єрмоленко. – К., 2016. – Вип. 85. – 204 с.

Видано 4 числа журналу “Українська мова”, загальним обсягом 61,98 ум. друк. арк. (708 стор.), в яких опубліковано 37 наукових досліджень, з яких 22 належить співробітникам Інституту української мови НАН України. Також вийшло друком 25 “Мовних мозаїк”, 6 наукових хронік, підготовлених співробітниками Інституту, 7 рецензій (4 – підготовлені співробітниками Інституту).

Із 77 авторів і співавторів публікацій в журналі “Українська мова” за 2016 рік 46 – авторів з Інституту української мови НАН України.

Усього за звітний період працівники Інституту української мови НАН України опублікували:

- індивідуальних монографій – 6;
- збірників – 5;
- підручників – 1;
- довідників (показчиків) – 3;
- словників – 2;
- статей у вітчизняних виданнях – 245;
- статей у зарубіжних виданнях – 32;
- тез у вітчизняних виданнях – 8;
- тез у зарубіжних виданнях – 0.

НАУКОВІ КАДРИ

На 27 грудня 2016 року в штаті Інституту працює 74 особи, серед яких: 60 наукових працівників (3 члени-кореспонденти НАН України, 11 докторів і 40 кандидатів філологічних наук) та 14 науково-допоміжних, технічних працівників, співробітників бібліотеки та бухгалтерії.

Середній вік наукових працівників становить 47 років, докторів наук – 60 років, кандидатів наук – 45 років.

У 2016 році відбулося 11 засідань спеціалізованої вченої ради Д 26.173.01 Інституту української мови НАН України, на яких захищено 7 дисертаційних робіт: 2 – докторських, 5 – кандидатських.

3-поміж співробітників Інституту цього року захистила кандидатську дисертацію *Дідун Лілія Іванівна* – 1984 р. н.; спеціальність 10.02.01 – українська мова; “Фразеологізми з семантикою інтенсивності в сучасній українській літературній мові” (стаціонар; наук. керівник – І.С. Гнатюк).

Серед аспірантів Інституту захистили кандидатські дисертації:

1. *Дідун Лілія Іванівна* – 1984 р. н.; спеціальність 10.02.01 – українська мова; “Фразеологізми з семантикою інтенсивності в сучасній українській літературній мові” (стаціонар);

2. *Денисовець Ірина Вікторівна* – 1989 р. н.; спеціальність 10.02.01 – українська мова; “Словотвірна вербалізація емоційно-оцінної семантики в сучасній українській дитячій прозі” (стаціонар; наук. керівник – К.Г. Городенська).

Загальна чисельність молодих наукових працівників (віком до 35 років) – 14, із них 6 – кандидати філологічних наук.

Аспірантуру з відривом від виробництва закінчили 6 осіб; з них: *Ю.А. Чернобров* розподілено до відділу граматики та наукової термінології. Право вільного працевлаштування надано 5-ом аспірантам Інституту – *О.В. Бурдунюк*, *І.В. Денисовець*, *Д.О. Добропольській*, *О.С. Ковтунець* та *Ю.В. Поздрань*.

Термін докторантури у звітному 2016-му році закінчився в *Казимирової Ірини Андріївни* (науковий консультант – *П.Ю. Грищенко*).

У 2016 році Інститут української мови НАН України не робив державного замовлення на зарахування до докторантури.

Зараховано до аспірантури за державним замовленням 4 особи (усі четверо – на стаціонар).

Стипендію Президента України для молодих учених одержує *Р.О. Коца* (з травня 2016 р.), стипендію НАН України – *Л.Я. Колеснік* (одержувала до вересня 2016 р.), *О.А. Дюндик* (з травня 2016 р.) та *О.М. Холодъон* (з жовтня 2016 р.).

У віці до 33 років прийнято на роботу 3 особи.

За контрактом у штаті Інституту працювала 1 особа.

За сумісництвом працювали 7 працівників.